

Tule hyvä feminismi, älä tule paha feminismi

Ajatuksia akateemisen feminismin episteemisistä tavoista

SALLA ALDRIN SALS KOV

Sukupuolentutkimus on monitieteinen tieteenala, jonka itseymmärrys rakentuu pitkälti ajatuk- selle itsestään kumouksellisena, radikaalina ja kriittisenä kenttänä (Wiegman 2012). Akateemi- sen feminismin juuret ovat sekä tieteenkriittikis- sä että aktivismissa, joka pyrkii yhteiskunnan ra- kenteiden muuttamiseen. Akateemisena feminis- tinä ja sukupuolentutkijana olen viime aikoina havahtunut siihen, että sukupuolentutkimuksen ”kenttä” näyttäytyy toisinaan skitsofreenisena. Alan vahvuudet ovat pitkälti teorioissa ja käy- tännöissä, joiden tavoite on ”kyseenalaistaa niin patriarkaatin ja heteronormatiivisuuden kuin kap- talismin ja rasismien määrittämiä suhteita” ku- ten tämän teemanumeron kirjoituskutsussa tode- taan, sekä ajattelutraditioissa, jotka ovat luoneet uusia tapoja hahmottaa ja ajatella subjektia ja sukupuolta, erojen merkityksiä sekä tiedon poli- tiikkaa.

Samalla feministisen tutkimuksen ja teo- rian kentällä käydään keskusteluja, joita motivoi- daan kamppailuna antirasismiin, intersektionaa- lisuuden ja eettisen feminismin puolesta ja joita luonnehtii ajoittain vahva moralismi, eli musta- valkoinen ja polarisoiva ote. Yhtäältä diagnosoi- daan valtaerojen ja väkivallan problematiikkaa ja tuodaan esille, miten yhteiskunnallisesti *tuote- taan ja ylläpidetään* rasismia, seksismia, ableismia ja sukupuolikonservatismia sekä muita vastaavia rakenteita, joihin liittyy etuoikeuksia ja hierar- kioita. Toisaalta kun nämä valtahierarkiat ilmene-

vät yhteiskunnassa, kulttuurissa – itsessämme ja muissa – tähän reagoidaan usein ei vain kriitti- sestä, vaan reaktiivisesti, defensiivisesti ja aggres- siivisesti. Näitä affektiivisia ajattelu- ja toiminta- tapoja puolestaan taas oikeutetaan viittaamalla väkivaltaan, tiettyjen ryhmien haavoittuvaisuu- teen, intersektionaaliseen ajatteluun tai kolonia- listisen, kapitalistisen heteropatriarkaatin kritii- kiin (ks. Phipps 2022).

Haluan tässä puheenvuorossa kiinnittää hu- miota siihen, miten aikamme keskustelukult- tuurin dynamiikat näkyvät myös sukupuolen- tutkimuksen kentällä ja tuottavat jännitteitä, jotka alan tutkijoiden on hyvä tunnistaa ja hu- mioida. Muuten riskinä on, että moniulotteiset ja kompleksiset aiheet ja ilmiöt pelkistetään vastak- kainasetteluiksi, vaikka akateeminen feminismi ja queer-tutkimus pyrkivät usein nimenomaan kriittisesti tarkastelemaan eri ilmiöitä monimer- kityksellisesti, vastakkainasetteluja purkaen. Su- kupuolentutkimus ja akateeminen queer-femi- nismi korostavat tieteidenvälisyyttä, ja kentän ytimessä on teoreettis-metodologinen keskuste- lu, jossa politisoidaan tiedontuottamista ja teore- tisoidaan subjektin suhdetta ympäristöönsä, eri- laisiin ”toisiin”. Toisin sanoen sukupuolentutki- mus ja akateeminen feminismi on kenttä, jossa kehitetään uusia tapoja hahmottaa esimerkiksi identiteettiin, seksuaalisuuteen ja rodullistami- seen liittyvien prosessien kysymyksiä ja haastei- ta. Sukupuolentutkimuksen yhteiskuntakriittiset

teoreetikot ja ajattelijat ovat inspiroineet kapi-nalliseen ajatteluun, erilaisten diskurssien sekä poliittis-eettisten filosofisten kysymysten kriittiseen tarkasteluun. Taustalla ovat teoriat jakau-tuneesta subjektista, jonka halut, identifikaatiot, näkemykset ja tunteet eivät kerro sisäisestä mi-nuudesta, vaan kulttuurisista valtasuhteista ja opittujen toimintatapojen sekä kriittisen ajatte-lun kamppailusta. Tämä kamppailu näkyy myös sukupuolentutkimuksen ja akateemisen feminis-min keskustelujen kentällä. Pyrin puheenvuoros-sani valottamaan esimerkkien kautta, minkälaisia kysymyksiä tämä herättää feministisen tutkimuk-sen etiikasta ja politiikasta.

Episteemiset tavat

Tarkastelen tässä puheenvuorossa joitakin suku-puolentutkimuksen ja feminismin episteemisiä tapoja. Puheenvuoroni perustuu osittain väitös-kirjaani (Aldrin Salskov 2022), jossa tarkastelen, miten episteemiset tavat esiintyvät institutional-soituneina ajatustapoina eli ajatusmalleina, jotka uuden luomisen sijaan toistavat rutiininomaisia analyyseja, ja siten saattavat vähentää feminis-tisen tutkimuksen kumouksellista potentiaalia. Nojaan myös mustaan feminismiin ja intersek-tionaalisuuteen erikoistuneen sukupuolentut-kija Jennifer Nashin ja sukupuolentutkimuksen epistemologioita tutkineen Robyn Wiegmanin ajatteluun. Tämän numeron kirjoituskutsussa to-dettiin, että ”feminismin radikaali potentiaali ja voima on liitetty mahdollisuuteen ’muuttaa kaik-ki’ eli kaikki ihmisten välisiä hierarkioita, riistoa ja sortoa legitimoivat ja yhteiskunnan perimmäisiä jär-jestyksiä määrittävät jaottelut” (ks. Seikkula & Maury 2022, korostus SAS). Yhdyn toimittajien sanoihin. Näen, että feminismin radikaalius on nimenomaan se muutosvoima, joka pohjautuu ”toiseuden kieliopin” kritiikkiin, vaihtoehtoisten maailmojen visiointiin, mutta myös ”dionyysi-seen nauruun” eli iloon, itseironiaan, nauruun ja affirmaatioon perustuvaan kritiikkiin. Unohta-matta kuitenkin väkivallan ja haavoittuvuuden kysymyksiä ja teemoja (haavoittuvuuden temati-ikasta ks. Otso Harjun artikkeli tässä numerossa). Tällaisen kritiikin tarve on suuri, ja sitä tarvitaan

eurosentrisen tiedontuotannon projektin purka-miseen (Mignolo & Walsh 2020).

Eve Kosofsky Sedgwick (2003) varoitti jo 1990-luvulla tunnetussa esseessään ”Paranoid Reading and Reparative Reading, or, You’re so Paranoid, You Probably Think This Essay Is About You”, että liian ylikorostuneen, niin sanotusti ”pa-ranoidisen” valta-analyysin vaarana on, että kri-tiikistä tulee pelkkä ele, tavanomainen analyysi, jonka sisällön ”tuntemme jo”. Leena-Maija Rossi kuvailee, miten Sedgwick katsoo tällaisen (para-noidin) lukutavan oletavan ”huonot uutiset jo etu-käteen, se pyrkii niiden paljastamiseen, ja toistaa niitä mimeettisesti paljastaessaan” (Rossi 2017). Akateeminen feminismi opettaa meitä analysoi-maan valtarakenteita ja ”totuuksia”, mutta elle-me huomioi myös *omia* episteemisiä tapojamme ja *taipumuksiamme* ymmärtää tiettyjä kysymyksiä ja valtarakenteita tietyllä tavalla, on riskinä se, että monivivahteiset ja paradoksaalisetkin il-miöt yksinkertaistetaan heijastamaan liikaa tut-kijan omia ennako-oletuksia. Liittyvät ne sitten trans-elämiin, seksin ostamiseen tai myymiseen, #metoo-aktivismiin, suostumuslainsäädäntöön tai rasismiin tai rodullistamisen politiikkaan laa-jemmin.

Yksi akateemisen feminismin keskeisiä lähtö-kohtia on eksplisiittinen käsitys siitä, että suku-puolentutkimuksen teoriat ja metodit ovat trans-formatiivisia eli ne pyrkivät muuttamaan so-siaalista todellisuutta. Robyn Wiegmanin sanoin akateeminen feminismi tarkoittaa ”maailmaa rakentavia osallistumisia, jotka pyrkivät sosiaali-seen muutokseen” (Wiegman 2012, 4). Vaikka su-kupuolentutkimuksen keskeisimmät teoreettis-metodologiset ”aksiomat” liittyvät tutkijan itse-reflektioon ja tutkimusetiikkaan pohjautuvaan ajatukseen sitoutuneesta tietämisestä sekä ”pai-kantumisen politiikasta” (Haraway 1991; ks. myös Maury 2022, 80), tämä ei sinänsä tietenkään vielä takaa kriittistä ajattelua tai muutosta tuottavaa kumouksellista tutkimusta. Wiegman painottaa, miten erilaiset poliittiset imaginaariset näkemyk-set vaihtoehtoisuudesta vaikuttavat jokaisen tut-kijan identifikaatioihin ja disidentifikaatioihin, ja näin myös hänen suhteeseensa ”kenttään”. Usein tutkijalla on vahva käsitys siitä, miten maailman

tulisi muuttua ja miten muutosta edesautetaan. Kuten queer-tutkija Matt Brim toteaa, ”identiteettejä koskevia tiedonmuotoja”¹ yhdistää sukupuolentutkimuksessa

se, että ne jakavat poliittisen halun kääntää tieteenalojen käytännöt sosiaalisiksi oikeudenmukaisuudeksi. Tosin sanoen näitä tieteenaloja yhdistää se, että ne eksplisiittisesti haluavat tutkia hyvän puolesta. (Brim 2023, 3.)

Wiegman painottaa, miten kuvitelma vaihtoehtoisuudesta, joka määritellään ”poliittiseksi” (*the political imaginary of the alternative*), eli näkemys alan kumouksellisuudesta, itsessään tuottaa käsitteitä tutkimusetiikasta ja paikantumisen politiikasta, joita feministitutkijoiden on syytä tarkastella. Varsinkin toive tai pyrkimys toimia hyvän puolesta tai jopa usko omaan ”hyvyyteen” tai eettisyyteen saattaa muodostua kyseenalaistamattomaksi totuudeksi, minkä seurauksena monimutkaisemmat valtasuhteet ja -kuviot voivat jäädä hahmottamatta. Wiegmanin esittämää problematiikkaa havainnollistavana esimerkkinä toimii vaikkapa #metoo-kampanjan inspiroima kokoelmateos *Tästä Et saa puhua!* (Launis ym. 2018), joka käsittelee muun muassa seksuaalisen väkivallan sukupuolittuneisuutta. Tekijöiden perustelut kirjan tarinoiden valinnalle nojaavat yllä mainittuun kuvitelmaan poliittisuudesta ja vaihtoehtoisuudesta ja sen taustalla olevaan näkemykseen oikeudenmukaisuudesta ja feministisestä valta-analysistä.

Jokainen teos on rajattava jollain tavalla, ja tässä teoksessa olemme päättäneet puhua naisten ja muunsukupuolisten ehdoilla. Käsittelemättä jää monia ihmisryhmiä, muun muassa miehet [...]. Motiivina on [...] solidaarisuus väkivaltaa kokeneita naisia ja muunsukupuolisia kohtaan. Vaikka miehet eivät ole sisäisesti yhtenäinen ryhmä, heidän kokemusmaailmansa on nykyisellään julkisessa keskustelussa kiitettävästi edustettuna – itse asiassa sen voidaan sanoa jopa dominoivan keskustelukulttuuriamme. (Launis ym. 2018, 9.)

#metoo-liikkeen päämäärä on purkaa seksuaaliseen väkivaltaan liittyvä hiljaisuuden kulttuuri. Varsinkin Suomessa, maassa, joka on edelleen naisiin kohdistuvan väkivallan suhteen Euroopan tilastokärjessä, tämä ei ole vain tervetullutta, vaan myös välttämättömyys. Rajauksen kautta kuitenkin tullaan vahvistaneeksi sitä hiljaisuuden kulttuuria, jota halutaan romuttaa, poissulkemalla miesten tarinoita. Kirjassa esimerkiksi todetaan, että suuri osa lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista kohdistuu poikiin (Launis ym. 2018, 35).² Kulttuurisesti poikiin ja erityisesti miehiin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta on pitkälti vaiettu, ja vasta #metoon myötä myös pojat ja miehet ovat tuoneet julkisuuteen kokemuksiaan hyväksikäytöstä.

Tästä Et saa puhua! -teoksessa siis esitetään, kenen kokemukset ovat kuulemisen arvoisia, kenen eivät, ja tätä hierarkian tuottamista perustellaan oikeudenmukaisuuden ja feminismin nimissä. Näin kirjan kumouksellinen potentiaali – mahdollisuus kyseenalaistaa seksuaalisen väkivallan kaikki ilmenemismuodot ja tehdä näkyväksi kaikkien väkivallan kohteena olleiden kokemukset, sukupuolesta riippumatta, ja siten purkaa valtahierarkioita ja pyrkii oikeudenmukaisempaan maailmaan epäonnistuu. Tässä tapauksessa ylläpidetään ja tuotetaan essentialisoivia sukupuolikäsityksiä ja tuotetaan epäoikeudenmukaisuutta, jopa epäeettisyyttä feminismin nimissä sen sijaan, että tämän numeron kirjoituskutsun mukaisesti purettaisiin ”kaikki ihmisten välisiä hierarkioita, riistoa ja sortoa legitimoivat ja yhteiskunnan perimmäisiä järjestyksiä määrittävät jaottelut” (Seikkula & Maury 2022).

”Ei ole takeita”: tässä Wiegmanin (2016) johdopäätös hänen kirjoittaessaan sukupuolentutkimuksen vahvasta sitoumuksesta ”vaihtoehtoisuuteen” eli vaihtoehtoihin, hegemonisia tiedontuotannon tapoja haastaviin tiedon muotoihin. Tällä hän tarkoittaa sitä, ettei ole mitään takeita, että poliittisesti ja eettisesti sitoutunut tutkimus tai aktivismi todella toteuttaa sen, mitä se lupaa, tai sen mihin se pyrkii. Wiegmanin analyysi asettaa sukupuolentutkimukselle haasteita. Se kutsuu sukupuolentutkimusta ja akateemista feminismiä tarkastelemaan alalla sisäistettyjä ja itsestäänsel-

vinä pidettyjä episteemisiä tapoja, mutta myös pohtimaan takeettomuuden merkityksiä, sortumatta kuitenkaan relativismiin.

Esimerkkinä siitä, miten episteemiset tavat syntyvät, voidaan tarkastella akateemisen feminismin keskusteluja intersektionaalisuuden käsitteen merkityksistä, juurista ja käyttötavoista. Intersektionaalisuus on ehkä aikamme tunnetuin ja käytetyin feministisen teorian käsite, ja sitä koskevan metakeskustelun voidaan tulkita heijastavan laajemmin tutkimuskentän episteemisiä tapoja ja teoreettis-metodologisia sitoumuksia. Jennifer Nash analysoi käsitteeseen kohdistuneita kritiikkejä kirjassaan *Black Feminism Reimagined. After intersectionality* (2018), jossa hän viittaa keskusteluun ”intersektionaalisuussodista” ja osoittaa, miten tässä keskustelussa muodostuu feministisestä teoriasta affektiivis-poliittinen kertomus, joka heijastaa ja ylläpitää rodullistuneita dynamiikkoja. Keskusteluissa, joita intersektionaalisuuden merkityksistä käydään, tiettyjä tapoja käyttää käsitettä tai metodologia on kritisoitu esimerkiksi kulttuurisesta omimisesta. Näin osoitetaan, miten valkoinen feminismin omii mustan feminismin käsitteitä.

Nash tarkastelee kirjassa miten valkoisen ja mustan feminismin nimessä puhutaan ja tehdään feminististä politiikka. Nashin analyysi intersektionaalisuutta koskevasta metakeskustelusta akateemisen feminismin kentällä osoittaa muun muassa, miten keskustelussa tuotetaan erilaisia feministitutkijan tai kriitikon hahmoja. Niitä ovat yhtäältä *roistot* (intersektionaalisuuden kriitikot) ja toisaalta *pelastajat* (joita usein edustavat mustat tai rodullistetut, ei-valkoiset feministit). Näin Nash osoittaa, miten mustan feminismin nimissä puhuminen itsessään nähdään eleenä, joka osoittaa poliittista ja eettistä sitoutuneisuutta ja toimijuutta. Mustaan feminismiin viittaaminen ei ole vain tärkeä tapa kertoa erilaista akateemisen feminismin historiaa ja purkaa valkoisuuden hegemoniaa viittauskäytännöissä. Mustan feminismin nimissä puhuminen on myös poliittisesti niin sanottua ”vahvaa toimijuutta”, eli se edustaa feministitutkijan ”oikeanlaista” eettistä ja poliittista sitoutuneisuutta. Nash osoittaa siten myös, miten mustan feminismin vaaliminen ja suojeleminen

– esittämällä kuka saa puhua kenen puolesta ja miten – tuottaa defensiivisyyttä ja tekee tiedosta ja mustasta feminismitä niin sanotusti ”suojattua omaisuutta”. Tällainen suhtautuminen tai asetelma romantisoii, infantilisoii ja rajoittaa mustaa feminististä ajattelua ja mustia feministejä, ja tämän lisäksi kaventaa yleisesti akateemista tai älyllistä ajattelua.

Polarisoivat ajattelutavat haasteena feministiselle tutkimukselle

Sukupuolentutkimuksen sisäisistä haasteista ja jopa ongelmallisista tendensseistä saattaa olla hankalaa puhua ajassa, jossa julkisessa keskustelussa kamppaillaan alan olemassaolosta ja politiikan merkityksistä laajemmin ja jossa anti-gender ja Aito avioliitto -tyyppiset liikkeet, oikeistopopulismi ja nationalismi tuottavat omia sukupuolikäsitteisiään ja valtahierarkioita. Polarisaatiosta on tullut keskeinen käsite, joka kuvaa yhä laajemmin yhteiskunnallisia keskusteluja, ja siten myös dialogin problematiikka on herättänyt laajemmin huomiota. Kuten suomalaiset sukupuolentutkijat asian ilmaisevat juuri julkaistussa kirjassa *Intersektionaalinen feministinen pedagogiikka*, ”poliittisen polarisoitumisen aikana [...] keskusteluyhteyden rakentamisesta ja säilyttämisestä tulee jopa kohtalonkysymys” (Elonheimo ym. 2022, 19).

Väitän siksi, että onkin äärimmäisen tärkeää nostaa esille, millä tavoin polarisaatio herättää kysymyksiä meidän omista ”esiymmärryksistämme” tutkijoina ja aktivisteina, lainatakseni Gadamerin käsitettä. On tärkeää tarkastella, millaisia polarisoivia tendenssejä esiintyy paitsi yhteiskunnassa laajemmin, myös sukupuolentutkimuksen ja feministisen aktivismin kentällä. Muuten vaarana on yhtäältä se, että huomaamattamme toistamme valta-asetelmia, joita pyrimme haastamaan, ja toisaalta se, että ”vastustaja” määrää millä ehdoilla ja miten asioista voi (tai ”saa”) puhua. Ja, kuten Audre Lorden (1984) tunnettu toteamus kuuluu: ”The master’s tools will never dismantles the master’s house.”

Tätä kirjoittaessani Suomen eduskunta on juuri hyväksynyt uuden translain eli lain suku-

puolen vahvistamisesta. Pitkän kamppailun jälkeinen muutos on odotettu edistysaskel, vaikka laki ei sisällä kaikkia esitettyjä vaatimuksia (lainsäädännön ulkopuolelle jäivät vaatimukset lasten ja nuorten itsemääräämisoikeudesta ja transhoidosta sekä muunsukupuolisuuden juridinen tunnistaminen). Lakimuutos herätti vilkkaan julkisen keskustelun, johon monet sukupuolentutkija- ja aktivistiystävänä osallistuivat vilkkaasti. Tämän myötä aloin hahmottamaan omassa kuplassani esiintyviä polarisaation elementtejä. Keskustelua seurattessani huomasin tiettyjen diskursiivisten eleiden toistuvan. Näkemykset sukupuoleen liittyvien kysymysten monimerkityksellisyydestä, aiemmin tunnistetut näkemykset jakautuneesta subjektista (feministinen psykoanalyysi) tai sukupuoli-identiteetistä kompleksisena halun kohteena, ja fantasmaattisena identifikaationa (Fischer 2023; Bey 2022; Björklind 2021), sekä kriittikki ”lapsen hahmon” nimissä tehtyä politiikkaa kohtaan (Edelman 2004; Sorainen 2008) vaikuttavat kadonneen sukupuolentutkijoiden työkalupakistaa. Keskusteluissa translain puolesta näytti siltä, että sukupuolen ja identifikaation kompleksisuuden esiin tuomiselle ei ollut tilaa. Tätä saattaa selittää ajatus strategiasta – pelätään, että (yhteinen) poliittinen linja horjahtaa, jos tuodaan esille tai painotetaan sukupuoleen ja identifikaatioon liittyvien kysymysten kompleksisuutta. Tällainen lähestymistapa tuottaa diskursiivisesti ”yhtenäisen äänen”, ellei suorastaan foucault’laisittain diskursiivisen totuuden politiikan.

Avatessani näkökulmiani translakia koskeneisiin keskusteluihin pohdin, miten asettaisin sanani. Miten kuvailla sukupuolta koskevia vallitsevia ajatustapoja aktivismin ja sukupuolentutkimuksen kentällä ilman, että kirjoittamani tulkitaan vastakkainasettelun kautta? Mietin, miten puhua tästä ilman, että sanomani valjastetaan minua vastaan, tai että puhe tulkitaan arvokonservatiivisuutta tukevaksi, kuten Minna Seikkula osuvasti kuvailee vaikeutta puhua aborttiin liittyvistä moraaliksi eksistentialisista kysymyksistä. Seikkulan sanoin: ”haluaisin selvittää sotkuisia ajatuksiani varmana siitä, että päiviräsäset ja aitoavioliittoaktivistit eivät vääristele sanomisiani” (Seikkula 2022).

Samankaltaisia kysymyksiä pohdin, kun minua pari vuotta sitten pyydettiin arvioimaan ruotsalaisen sosialistifeministin Kajsa Ekmanin kirja *Om könets existens. Tankar om den nya synen på kön*, ja ystäväni kysyi yllättyneenä ja epäröiden: ”*Sinäkö* aiot arvioida hänen kirjansa? Kai tiedät miten vihattu hän on transyhteisössä?” Ystävä antoi ymmärtää, että minun tulisi varoa antamasta Ekmanille näkyvyyttä. Samankaltaisia reaktioita sain, kun minua pyydettiin sukupuolentutkijana kuuntelemaan ja kommentoimaan Jordan Petersonin luentoja Helsingin jäähallissa syksyllä 2022. Huomasin kertovani asiasta valikoiden ja ironisella äänensävyllä, koska valintani osallistua luennoille herätti epäileviä ja torjuvia reaktioita. Puhumattakaan siitä, että olen yhdessä tutkimusprojektissa kehittänyt metodologiaa, joka aineistonkeruussa perinteisten haastattelujen sijaan pyrkii keskusteluun haastateltavien kanssa, jotka tässä tapauksessa olivat toimijoita niin sanotun radikaalin nationalismin kentällä Suomessa (Aldrin Salskov, Backström & Creutz 2022).

Se että itse *teko*, kirja-arvion kirjoittaminen, luennon kuunteleminen tai tietyn ihmisryhmän edustajien kanssa keskusteleminen nähdään kantaaottavana, symbolisena politiikkana tai tilaa antavana eleenä, osoittaa kuinka utilitaristinen näkemys on hiipinyt osaksi tiedontuottamisen politiikan ja etiikan analyysiä. Ajatellaan, että ei pidä haaskata aikaansa ja energiaansa ”vastustajan analysoimiseen”, koska siitä ei ole mitään hyötyä. ”Mehän tiedämme jo, mitä he ajattelevat.” Ekmanin tai Petersonin analysoiminen paradoksaalisina hahmoina, joiden kanssa voi olla jostain samaa ja jostain eri mieltä, ei representoi vahvaa toimijuutta Jennifer Nashin tarkoittamassa mielessä.

Tieteen politiikasta käydään tasaisin väliajoin keskustelua myös mediassa. Syksyllä 2022 esiintyi keskustelua tieteen ja ajankäytön politiikasta, kun Vuoden tieteenekijä -tunnustuksen saanut tutkija Tuija Saresmaa lainattiin Ilta-Sanomien Jordan Petersonia käsittelevässä artikkelissa. Artikkelin herätti keskustelua Saresman vakuuttavuudesta tutkijana, koska hän ilmaisi, että on tietoisesti vältellyt tutustumasta Petersonin tuotoksiin, mutta samalla kertoi, mitä tämä edustaa:

”Hän selittää nuorille miehille, miksi he ovat jääneet jostain paitsi ja miten se on naisten, liberaalien arvojen ynnä muun vika. Siinä on populistinen vire ja vedetään mutkat aika suoriksi. Puhutaan isoista asioista yksinkertaistaen ja tehdään niistä mustavalkoisia.” (Hujanen 2022.) Tämä herätti kysymyksen siitä, millä tavalla Saresma itse tuottaa sitä polarisaatiota ja mustavalkoisuutta, jota kuvaa Petersonin edustavan (Prest 2022). Saresma itse kirjoitti Twitterissä jutun julkaisun jälkeen, ettei ollut suostunut haastateltavaksi, vaan että artikkelissa julkaistiin ”minun taustajutusteluksi kuvittelemiani pohdintoja” (Saresma 2022). Hän ei kuitenkaan kommentoinut itse lainauksen sisältöä tai sitä, miten hän tutkijana suhtautuu häneen kohdistuneeseen kritiikkiin. Esimerkki havainnollistaa, kuinka yleinen ajattelu- ja toimintatapa on luokitella asioita yksiselitteisesti, koska tiedämme jo mitä jokin tai joku edustaa.

Osallistuin Petersonin luennolle. Koin ristiriitaisena ja ongelmallisena sen, mistä häntä on kritisoitu: etenkin hänen puheensa sukupuolesta, naiseudesta ja mieheydestä, toistivat populaarikulttuurin ylläpitämiä kvasitieteellisiä, evoluutiopsykologisia tai -biologisia narratiiveja ja tukivat Saresman näkemystä Petersonin mustavalkoisuudesta ja mutkien suoristamisesta. Samaan aikaan kuitenkin pidin osaa hänen luennostaan, joka käsitteli muita teemoja (esimerkiksi eettistä suhdetta toiseen), ajatuksia herättävänä ja älyllisesti haastavana, kuten myös myöhemmin eräässä haastattelussa esitin (ks. Prest 2022). En tarkoita tällä esimerkillä sitä, että kaikkien tulisi tutustua Petersonin tuotoksiin. Koen kuitenkin, että feministisen tutkimuksen tulisi pystyä käsittelemään myös niitä ristiriitaisuuksia, joita Petersonin kaltainen hahmo herättää, ja varoa defensiivisesti vahvistamasta niitä polarisoivia tulkintakehyksiä, joita itse väittää Petersonin edustavan. Myös sukupuolentutkijoiden ja muiden (akateemisten) feministien tulee voida käydä keskustelua Petersonin kaltaisista hahmoista ilman, että tähän liitetään lähtökohtaisesti oletuksia tutkimuksen sisällöstä tai tutkijan tietynlaisen politiikan tai näkemysten tukemisesta. Monitulkintaisten asioiden esiintuomisen riski on otettava koska,

kuten Robyn Wiegman muistuttaa, *ei ole takeita* siitä, että voimme ”hallita” tietävän subjektin ja tiedon objektin välistä suhdetta. Wiegmanin ja Nashin ajattelua seuraten ajattelen, että on syytä tarkastella minkälaista eettis-poliittista toimijuutta milloinkin tuotetaan feminismin kentällä niin sanottuna ”vahvana toimijuutena” ja mitä tämä toimijuus silloin poisulkee. Tärkeää on myös, ettei anna päiviräsäille ja Aito avioliitto -liikkeen verrattaville toimijoille valtaa määrittellä, mistä puhutaan ja millä tavalla asioista puhutaan, koska silloin heille annetaan valta määrittää diskurssien sisältö ja sen ehdot.

Valkoisen feminismen kriitikot

Lukiessani äskettäin suomennettua Alison Phippsin teosta *Minä, et sinä. Me Too ja valtavirtafeminismin ongelmat* (niin & näin 2022) pohdin, millä tavalla feministinen kritiikki visioi ja toteuttaa poliittis-eettistä toimijuutta valkoisuuden kritiikin kautta. Phippsin teoksessa pyritään valkoisen feminismin episteemisten tapojen kriittiseen arviointiin, mutta kirja on myös esimerkki taipumuksista päätyä ennalta-arvattavien, yksioikoisten hyvä/paha-jaotteluiden määrittämiin tulkintoihin, koska tutkija ”tietää jo”, mitä mitkään analysoitavat positiot edustavat (vrt. Eve Kosofsky Sedgwickin ajatus ”paranoidisesta luenhasta”). Phipps tarkastelee kirjassaan valkoisen feminismin väkivaltaisuutta. Hän analysoi valkoisuutta poliittisena kategoriana ja identiteettinä, jolla on taipumus narsismiin eli taipumus keskittyä itseensä. Tämä näkyy Phippsin mukaan varsinkin angloamerikkalaisen valtavirtafeminismin ilmenemismuodoissa. Angloamerikkalainen valtavirtafeminismi saattaa vaikuttaa helpolta kritiikin kohteelta, mutta toisaalta tämä on konteksti, joka on populaarikulttuurin kautta monelle tuttu. Phipps kirjoittaa kirjan johdannossa, että kirja on suunnattu valkoisille feministeille, mutta omistettu mustille feministeille. Hän myös lisää *disclaimerin*: mustien feministien ei tarvitse lukea kirjaa, koska hehän tuntevat jo sen sisällön – nimittäin *valkoisuuden kieliopin* – liian hyvin. Phipps toivoo, että kirja voisi keventää mustien feministien taakkaa, joutuvathan he jatkuvasti

selittämään valkoisuutta ja sen vaikutuksia valkoisille. Phipps tunnustaa myös (”itsereflektiivisesti”), että hän suhtautuu ambivalentisti valkoisuudesta kirjoittamiseen, koska projekti voi niin helposti epäonnistua. Lisäksi hän muistuttaa – viitaten yhden tunnetuimman akateemisen feministin, Sara Ahmedin, töihin – että tarve olla ”hyvä valkoinen” tai ”liittolainen” voi olla ongelmallinen, koska valkoisuuden aiheuttama ahdistus saattaa toimia performatiivisesti (eli muille suunnattuna esityksenä ilman todellista muutosta), ennen kaikkea, jos ahdistus itsessään nähdään eräänlaisena antirasismien muotona.

Phipps kuvaa näin Jennifer Nashin ja monen muun tavoin niitä rodullistettuja valtasuhteita ja valkoisia episteemisiä tapoja, joita musta feminismi, postkoloniaalinen feminismi ja valkoisuuden kriitikot ovat analysoineet ja kritisoineet jo kauan (Mohanty 1988; Spivak 1988; Frankenberg 1993; Dyer 1997; Wekker 2016). (Feministisen) poliittisen valkoisuuden kielioppi on kirjan yleiskehys, mutta temaattisesti Phipps käsittelee erityisesti seksuaalista väkivaltaa ja (valkoisen) feminismien nimissä tehtyä väkivaltaa sekä #metoon valtavirta-aktivismia. Hän osoittaa, miten #metooliikettä leimaa porvarillinen valkoinen feminismi. Julkkisfeministien kampanjat saavat laajasti näkyvyyttä, mutta matalapalkkaisten työntekijöiden – siivoojien, kotiapulaisten, hotell- ja pika-ruokaravintoloiden työntekijöiden – kannanotot seksuaalista väkivaltaa ja hyväksikäyttöä vastaan harvoin ylittävät uutiskynnyksen.

Phipps analysoi myös, miten väkivallanteot ja seksuaalinen väkivalta ovat sorron välineitä, mutta osoittaa myös, miten syytökset seksuaalisesta väkivallasta saattavat samanaikaisesti toimia sorron välineinä, esimerkiksi kun niillä oikeutetaan rasismia. Viitaten Angela Davisin (2021) hän kirjoittaa: ”[p]orvarilliset valkoiset naiset voivat joutua seksuaalisen väkivallan uhreiksi, mutta me olemme myös syyllisiä rasistiseen ylivaltaan ja luokkaylivaltaan” (Phipps, 2022, 17). Phippsin ajattelu ilmentää seikkaa, jota filosofit kuten Hegel ja myöhemmin de Beauvoir painottivat: ”uhri ja syyllisyys eivät sulje toisiaan pois” (mt.). Phippsin analyysi perustuu pitkälti tähän yhteen feministisen analyysin perusoivallukseen siitä, miten

subjekti (nainen) voi olla valta-asemissa ja samalla alistettu. Ei ole yllättävää, että Phipps analysoi valkoisuutta globaalin historian kautta, joka on kolonialismin, rodullisen kapitalismin ja patriarkaatin historiaa. Phipps seuraa näin sukupuolen tutkimuksen keskeisiä analyttisiä lähtökohtia, jotka tällä hetkellä kiteytyvät käsitteeseen ”intersektionaalisuus”. Hän muistuttaa meitä siitä, että ”rodullinen kapitalismi ei vain luo luokan, rodun, sukupuolen, vammaisuuden, iän ja kansalaisuuden kategorioista kumpuavaa epätasa-arvoa, mutta myös *perustuu* siihen” (mts.16). Tämä on sinänsä tärkeä muistutus.

Intersektionaalisen feminismien kritiikki pohjautuu ”erilaisten ihmisten eletyn todellisuuden ja kokemusten huomioimiseen” (Elonheimo ym. 2022, 9) sekä siihen, miten rakenteelliset järjestelmät ja kategoriat elävät meissä ideologioina, joiden ilmaisuja erilaiset ”identiteetit” ovat. Phippsin korostamat ongelmat ovat siten todellisia, tärkeitä huomioida ja ymmärtää. Poliittisen valkoisuuden otetta meistä ei pidä aliarvioida, eikä myöskään sitä, miten tämä kaikki liittyy nykykapitalismin ongelmiin laajemmin. Kuten Olivia Maury kirjoittaa, valkoisuuden ja kapitalismin kritiikki on keskeistä, jotta voimme visioida toisenlaista subjektivaatiota, ”joka syrjäyttää individualistisen yrittäjäsubjektin ja luo tilaa uudelle yhteiskunnallisesti merkittävälle ajattelun voimalle” (Maury 2022, 82).

Siksi identiteettipolitiikan ja myös Phippsin omia oletuksia tulee tarkastella kriittisesti. Sedgwickin diagnoosin mukaisesti näkisin, että Phippsin lähestymistapa luonnehtii nimenomaan se, että hän ”tietää jo” pyrkiessään paljastamaan tiettyjä tendenssejä (ns. ”huonot uutiset”, valkoisuuden narsistinen taipumus keskittyä itseensä) ja ”toistaa niitä mimeettisesti paljastaessaan”, mitä hän ajattelee käsittelemistään ihmisistä, teksteistä ja esimerkeistä (me valkoiset, te/he mustat feministit). Kirjassa esimerkkejä ei vain analysoida, vaan niitä käytetään myös tietyn ilmiön olemassaolon *osoittamiseen*. Tämä herättää kysymyksen, millä tavalla Phippsin analyysi myös tuottaa sitä ongelmaa, jota hän haluaa valottaa, koska Phipps näkee mainitun ongelman – valkoisuuden narsismin, etuoikeudet ja rasismien,

toiseuttamisen problematiikan – kaikkialla.³ On tärkeä muistaa, että huolimatta kriittisestä valta-analyysistä feminismissä, kuten muissakin poliittisissa liikkeissä, on olemassa riski, että se tulee tuottaneeksi toiseuttamista, vallankäyttöä tai itsekeskeistä identiteettipoliitikkaa, jonka lähtökohdiana on ”minä, et sinä”.

Yksi Phippsin käyttämistä valkoisen feminismin ongelmallisuudesta kertovista esimerkeistä on vuoden 2017 Naisten marssi, joka oli vastareaktio Trumpin valinnalle presidentiksi. Liikettä ja marssia johtivat ”kolme rodullistettua naista” Tamika Mallory, Carmen Perez ja Linda Sarsour (Phipps 2022, 103–104). Vaikka puhujina oli sellaisia nimiä kuin Angela Davis sekä mustia transnaiskirjailijoita (Raquel Willis ja Janet Mock), mielenosoitusta kritisoitiin keskittymisestä etuoikeutettuihin valkoisiin naisiin (mitä kriitikkojen mukaan ilmensivät vaaleanpunaiset kissankorvahatut [”pussy-hats”], naiseuden essentialisoinnin ja transnaisten ulossulkemisen ohella).

Kritiikki herättää kysymyksiä: millä tavalla rasismi ja valkoisuuteen keskittyminen toteutui protestimarssissa kauttaaltaan? Onko niin, että analysoitavaksi valitaan sopivia esimerkkejä, kuten kissakorvahatut, niin että analyysin lähtökohdista (aina itseensä keskittyvä valkoisuus) jo tautologisesti tuottaa odotetun lopputuloksen?⁴

Miten pitäisi suhtautua tarinoihin tai esimerkeihin, jotka kertovat päinvastaista? Yksi Naisten marssin osallistujista, Lilianna Angel Reyes, Trans Sistas of Color Project Detroit -projektin jäsen, ilmaisee *Detroit Free Pressin* haastattelussa, miten hän tunsu kuuluvansa (*felt included*) liikkeeseen sekä latinana että transnaisena (Shamus 2018). Kysymys kuuluu, annetaanko tämän kaltaisille narratiiveille painoarvoa Phippsin kaltaisissa tulkinnoissa ja vastaavissa analyyseissä? Ja miten niille voi antaa tilaa, ilman että se tulkitaan myös nimenomaan narsistisen valkoisuuden kautta, joka näkee itsensä joka paikassa, ja siten kieltäytyy ottamasta vastuuta rasismin ongelmista? Phippsin teos luo implisiittisesti vaikutelman, että valkoinen feminismi on itsessään aina ongelmallista, kun taas musta transfeminismi näyttää edelläkävijänä sekä poliittisesti että älyllisesti. Kategorinen lähestymistapa tarkoittaa sitä,

että kirja operoi polarisoivalla ja essentialisoivalta metakielellä, joka päättyy ontologisesti vahvistamaan juuri niitä kategorioita ja identiteettejä, joista halutaan päästä eroon.

Toinen esimerkki, joka toistaa yllä kuvattua lähestymistapaa, on Phippsin pohdinta valtavirtafeminismin keskusteluista koskien Rihannan musiikkivideota *Bitch Better Have My Money* (2015). Keskusteluissa kritisoitiin videon eksplisiittistä väkivaltaista sisältöä. Rodullistunut väkivalta joka on teema, jota postkoloniaaliset ja dekolonisaatioon keskittyvät queer-feministitulkijat ovat problematisoineet moniulotteisesti. Phipps kuitenkin tulkitsee puheenvuorot, jotka kyseenalaistavat naisiin kohdistuvan väkivallan representaatiot videossa, esimerkkinä valkoisen feminismin narsismista. Musiikkivideolla Rihanna kidnappaa valkoisen naisen, Rihannalta rahat huijanneen kirjanpitäjän vaimon, pahoinpitelee ja (oletettavasti) tappaa tämän. Viimeisessä kohtauksessa Rihanna makaa veren peitossa arkussa, joka on täynnä rahaa.⁵ Phipps käsittelee videon väkivaltaisen kielen kritiikkiä (sitä, että kidutuksen esittäminen ei ole feminististä) esimerkkinä ”raivostuneista etuoikeutetuista valkoisista feministeistä”, jotka ovat jälleen sokeita mustan feminismin ongelmille, ilmaisuille ja vaatimuksille. Video pitäisi pikemminkin nähdä mustan naisen kostofantasiana, Phipps kirjoittaa, ja viittaa Black Girl Dangerous -bloggaajan Mia McKenzien kirjoitukseen.

Rihannan musiikkivideon voi tietysti tulkita kostofantasiana. Mutta video voidaan myös tulkita moniselitteisesti, siten että se herättää kysymyksiä sekä (mustien naisten) kostofantasioista että naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja siihen liittyvistä kulttuurisista representaatioista. Phippsin analyysissä sukupuolen ja rodun moniulotteinen dynamiikka pelkistyy musta vs. valkoinen -eroteluun. Phipps haluaa valaista poliittisen valkoisuuden kielioppia, mutta uhkaa vesittää oman projektinsa suosimalla liian innokkaasti yhtä tulkintakehystä yli muiden. Kirja olisi voinut antaa tärkeän panoksen keskusteluun feminismin sokeista pisteistä ja väkivaltaisista suuntauksista osoittamalla rodullistettujen dynamiikkojen, kulttuuristen identifikaatioiden, itsensä ymmär-

tämisen, kollektiivisen sitoutumisen ja poliittisen kritiikin kompleksisuuden. Mutta valitettavasti lopputulosta heikentää se, että kirjoittaja ei käsittele tarpeeksi kriittisesti omia taipumuksiaan ja ennen kaikkea kiusauksia ajatella ”minä, ei sinä” -logiikan mukaisesti – riippumatta siitä, mikä on oma positioituminen tai (itse)identifikaatio.

Phipps performoi kirjassaan edellä mainittua Nashin kuvaamaa feminisistä vahvaa toimijuutta. Hänen lähestymistapansa voidaan kuitenkin myös tulkita esimerkkinä siitä ”masokistisesta impulssista”, jonka Nash näkee akateemisen feminismin ja myös populaarifeminismin ytimessä: valkoiset naiset haluavat tulla mustien naisten kurinpidon kohteeksi, poliittisesti ja retorisesti. Nashin mukaan tämä artikuloituu toiveena siitä, että valkoisille naisille sanotaan: ”Politiikkane on väärää. Olette tehneet sen väärin vuosia. Teidän kyneleenne ovat toksisia.” (Wiegman & Nash 2022, 11.) Nash painottaa, että ainoa tapa, jolla valkoisilla naisilla on mahdollisuus performoida eettisenä pidettyä feminismiä, on esittää Phippsin analyysin kaltaisia näkemyksiä. Luulen, että monet toimijat sekä akateemisen feminismin että aktivismin kentällä tunnistavat tämän dynamiikan, itsessämme ja muissa. Ja voikin kysyä: onkohan tämä aikamme feminismin vallitsevin episteeminen tapa?

Episteemisistä tavoista irti pääseminen

Olen tässä puheenvuorossa pyrkinyt problematisoimaan joitakin sellaisia tendenssejä, jotka esiintyvät jännitteinä yhteiskunnallisissa keskusteluissa ja erityisesti akateemisen feminismin kentällä. Kentällä, jossa yhtäältä paikannutaan kompleksisten valtasuhteiden analysoinnin epistemologiaan, mutta toisaalta myös vahvistetaan (tiedostamatta) juuri niitä tendenssejä ja valtasuhteita, joista pyritään eroon. Olen nostanut esiin sellaisia episteemisiä tapoja, jotka saattavat estää tai vähentää feminismin radikaalia potentiaalia ja voimaa, joka liittyy mahdollisuuteen ”muuttaa kaikki” (Seikkula & Maury 2022). Parhaimmillaan feministinen tutkija ei ole ”vain” kriittisen skeptinen, kyyninen tai julmaa optimismia osoittava

kriitikko, joka osoittaa sen, minkä ”tietää jo”. Hän on sen sijaan tutkija, joka osallistuu kollektiiviseen projektiin ja kykenee ennakkoluulottomasti haastamaan myös omia episteemisiä tapojaan ja vahvaa toimijuutta ja eettistä feminismiä koskevia niin sanottuja ”totuuksia” purkaen ”ihmisten välisiä hierarkioita, riistoa ja sortoa legitimoivat ja yhteiskunnan perimmäisiä järjestyksiä määrittävät jaottelut”. ■

*SALLA ALDRIN SALS KOV on sukupuolentutkija ja filosofi. Hän työskentelee tutkijatohtorina Helsingin yliopistossa. Hänen väitöskirjansa *Struggling with the personal: On epistemic habits in queer and feminist theory* tarkastettiin Åbo Akademin humanistisessa tiedekunnassa syyskuussa 2022.*

VIITTEET

- 1 "Identity knowledges" on Robyn Wiegmanin käyttämä termi. Hän kuvaa sillä tutkimuskenttää, jolla yhdistyy erilaisia identiteettejä koskevia tiedon tuottamisen muotoja. Wiegman viittaa erityisesti sukupuolentutkimukseen, kriittiseen rodun, rodullistamisen ja etnisyyden tutkimukseen, queertutkimukseen, valkoisuuden tutkimukseen sekä Amerikan tutkimukseen (*Women's Studies, Ethnic Studies, Queer Studies, Whiteness Studies and American Studies*). Vähemmistötieto (*minority knowledges*) on sukulaistermi, ks. Otso Harjun artikkeli tässä numerossa.
- 2 Jos ajatellaan, että sukupuoli on moninainen eikä vain pelkisty cis-sukupuoliin ei myöskään voida olettaa, etteikö miehellä olisi kokemuksia väkivallasta naisena, tai toisin päin. Ja vaikka miesten kokemusmaailma olisi kiitettävästi edustettuna keskustelukulttuurissamme, se ei tarkoita että tämä sisältää kokemuksia seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai väkivallasta.
- 3 Olen kirjoittanut toisaalla siitä, miten valkoisuuden kritiikki ja episteeminen valkoisuus saattavat tuottaa tätä ongelmaa suhteessa intersektionaalisuuteen näkemällä valkoisuutta ja sen uudelleen itseensä keskittymistä "kaikkialla" (ks. Aldrin Salskov 2020).
- 4 Argumentti siitä, että pinkki väri on valkoisten naisten "pussyjen" väri, voidaan nähdä esimerkkinä siitä, että kritiikki valkoisuuden hegemoniaa vastaan itse asiassa tässä yhteydessä luo hegemoniaa. Voidaan nimittäin myös ajatella, että suurin osa "pussyista" (esimerkiksi limakalvot) ovat jossain määrin vaaleanpunaisia, rodusta riippumatta.
- 5 Phippsin teoksen suomennos on tässä kohdin epätarkka ja antaa vaikutelman siitä, että arkussa makaa valkoinen nainen eikä Rihanna.

KIRJALLISUUS

- Aldrin Salskov, Salla (2022) *Struggling with the personal. On epistemic habits in queer and feminist theory*. Åbo, Åbo Akademi University Press.
- Aldrin Salskov, Salla (2020) "A Critique of Our Own? On Intersectionality and 'Epistemic Habits' in a Study of Racialization and Homonationalism in a Nordic Context". *NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 28:3 251–265. DOI: 10.1080/08038740.2020.1789218
- Aldrin Salskov, Salla; Backström, Joel, & Creutz, Karin (2022) "From angry monologues to engaged dialogue? On self-reflexivity, critical discursive psychology and studying polarised conflict". Teoksessa Katarina Pettersson ja Emma Nortio (toim.) *The far-right discourse of multiculturalism in intergroup interactions: A critical discursive perspective*. London, Palgrave Macmillan, 163–187. https://doi.org/10.1007/978-3-030-89066-7_7
- Bey, Marquis (2022) *Black trans feminism*. Durham, Duke University Press.
- Brim, Matt (2023) "Alongside desire: Object Lessons and Working-Class Studies". *Feminist Theory*, <https://doi.org/10.1177/14647001221143031>
- Björklind, Charlotta (2021) "Könets undflyende väsen. Kvinan i psykoanalysen". Teoksessa: *Vad är en kvinna? Språk, materialitet, situation*. Göteborg, Daidalos, 153–175.
- Davis, Angela (2021) *Naiset, rotu ja luokka*. Suom. Anna Tuomikoski. Helsinki, Tutkijaliitto.
- Dyer, Richard (1997) *White*. London, Routledge.
- Fischer, Joseph (2023) "Object lessons and the desire of psychoanalysis". *Feminist Theory* 0(0). <https://doi.org/10.1177/14647001221143035>
- Elonheimo, Aino-Maija, Miettinen, Sari, Ojala, Hanna & Saresma, Tuija (2022) *Intersektionaalinen feministinen pedagogiikka*. Tampere, Vastapaino.
- Frankenberg, Ruth (1993) *White Women, Race Matters*. New York, Routledge.
- Edelman, Lee (2004) *No Future: Queer Theory and the Death Drive*. Durham, Duke University Press.
- Haraway, Donna (1991) "Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective". Teoksessa *Simians, cyborgs and women. The reinvention of nature*. London, Free Association Books, 183–201.
- Halberstam, Jack (2018) *Trans* A Quick and Quirky Account of Gender Variability*. Berkely, University of California Press.

- Hujanen, Miikka (2022) ”Yksi aikamme suurista älyköistä vai tunkkainen käärmeöljykauppias? Mieli-
piteet jakava Jordan Peterson luennoi Helsingissä
sunnuntaina”. <https://www.is.fi/kotimaa/art-200009102327.html> Viitattu 11.2.2022.
- Launis, Maaret ja työryhmä (2018) *Tästä-Et saa puhua. Seksuaalista väkivaltaa Suomessa*. Helsinki, SKS.
- Lorde, Audre (1984) ”The Master’s Tools Will Never Dismantle the Master’s House”. Teoksessa *Sister Outsider: Essays and Speeches*. Berkeley, CA, Crossing Press, 110–114.
- Maury, O. (2022). ”Missä lymyilet, yhteiskuntateoria?” *Tiede & Edistys* 47:1–2, 79–83. <https://doi.org/10.51809/te.119899>
- Mohanty, Chandra (1988) ”Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses”. *Feminist Review* 30:1, 61–88. <https://doi.org/10.1057/fr.1988.42>
- Nash, Jennifer C. (2018) *Black Feminism Reimagined: After Intersectionality*. Durham, NC: Duke University Press.
- Phipps, Alison (2022) *Minä et sinä. Me too ja valtavirtafeminismin ongelmat*. Suom. Elina Halttunen-Riikonen. Tampere, niin & näin.
- Prest, Marcus (2002) ”Vi som brottas med Peterson”. <https://www.abo.fi/hyheter/vi-som-brottas-med-peterson/> Viitattu 13.2.2023.
- Rossi, Leena-Maija (2017) ”Hauras, korjaava ja parantumaton queer: Katse ylpeyden, normatiivisuuden ja (uus)häpeän aikoihin”. *SQS – Suomen queer-tutkimuksen seuran lehti* 11:1, 1–18.
- Saresma, Tuija (2022) ”Twitter-päivitys 9.10.2022, kello 14.35”. <https://twitter.com/tuijasaresma/status/1579072940590526464> Viitattu 13.2.2023.
- Seikkula, Minna & Maury, Olivia (2022). ”Kirjoituskutsu: Kumouksellinen feminismi, *Tiede & edistys*”. <https://tutkijaliitto.fi/2022/02/03/te-kirjoituskutsu-kumouksellinen-feminismi/>. Viitattu 13.2.2023.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (2003). ”Paranoid Reading and Reparative Reading, or, You’re So Paranoid, You Probably Think This Essay Is About You”. Teoksessa *Touching Feeling. Affect, Pedagogy, Performativity*. Durham, Duke University Press, 123–151.
- Shamus, Kristen Jordan (2018) ”Pink pussyhats: The reason feminists are ditching them”. *Detroit Free Press*. <https://www.freep.com/story/news/2018/01/10/pink-pussyhats-feminists-hats-womens-march/1013630001/>. Viitattu 7.2.2023.
- Seikkula, Minna (2022) ”Ihan tavallinen abortti”. *Tulva*. <http://tulva.fi/lue/ihan-tavallinen-abortti/>. Viitattu 13.2.2023.
- Sorainen, Antu (2008) ”Pidämmekö nuoria tulevaisuutemme panttivankeina?” Teoksessa *Suomen Sosiaalipedagisen Seuran Vuosikirja (Vuosikerta 2008/8)*, Suomen Sosiaalipedagoginen Seura.
- Spivak, Gayatri C. (1988) ”Can the Subaltern Speak?” Teoksessa C. Nelson & L. Grossberg (toim.) *Marxism and the Interpretation of Culture*. Urbana/Chicago, University of Illinois Press, 271–313.
- Walsh, Catherine & Mignolo, Walter (2018) *On Decoloniality: Concepts, Analytics, Praxis*. Durham, NC & London, Duke University Press.
- Wekker, Gloria (2016) *White innocence: Paradoxes of colonialism and race*. Durham, NC, Duke University Press.
- Wiegman, Robyn (2012) *Object Lessons*. Durham, NC, Duke University Press.
- Wiegman, Robyn (2016) ”No Guarantee: Feminism’s Academic Affect and Political Fantasy”. *Atlantis* 37:2, 83–9.
- Wiegman, Robyn & Nash, Jennifer C. (2022) ”Object Lessons at 10: a conversation”. *Feminist Theory*. <https://doi.org/10.1177/14647001221143026>